

6. Латур Б. Пересборка социального: введение в акторно-сетевую теорию / Бруно Латур. – М., Изд. Дом Высшей школы экономики, 2014. – 384 с.
7. Ло Джон. Оптика опроса / Джон Ло // Социология власти, 2012, № 1. – с. 218-243.
8. Латур Б. Пастер: война и мир микробов, с приложением «Несводимого» / Бруно Латур / - СПб.: Издательство Европейского университета в Санкт-Петербурге, 2015. – 316 с.
9. Вахштайн В. Джон До: социология между семиотикой и топологией / Виктор Вахштайн // Социологическое обозрение, 2006, №1. – с. 24-29
10. Law J. Urry J. Enacting the social / John Law, John Urry // Economy and Society, 2005, №3. – p. 390-410.
11. Урри Дж. Социология за пределами обществ: виды мобильности для XXI столетия / Джон Урри. – М., Изд. Дом Высшей школы экономики, 2012. – 336 с.
12. Law J. Objects and Spaces / John Law // Theory, Culture and Society, 2002, №5-6. – p. 91-105.
13. Эко У. Отсутствующая структура. Введение в семиологию / Умберто Эко. – СПб.: ТОО ТК «Петрополис», 1998. – 432 с.
14. Напреенко И. Семиотический поворот в STS: теория референта Бруно Латура / Иван Напреенко // Социология власти. – 2013. – №1-2. – с. 75-98.
15. Latour B. Drawing Things Together / Bruno Latour // Representation in Scientific Practice. Cambridge, 1990.
16. Бурдьё П. Социология социального пространства / Пьер Бурдьё. – СПб.: Алетейя, 2005. – 288 с.
17. Бурдьё П. Различение. Социальная критика суждения / Пьер Бурдьё // Экономическая социология, 2005, №3. – с. 25-48.
18. Харман Г. Четвероякий объект: Метафизика вещей после Хайдеггера / Грэхам Харман. – Пермь: Гиле Пресс, 2015. – 152 с.

Отримано 12.06.2015 р.

УДК 316.1

Фітісова А.В. °

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, факультет соціології, аспірантка

ІСТОРІЯ ДИСЦИПЛІНИ, КОНВЕНЦІЙНИЙ НАБІР «КЛАСИКІВ» ТА «КЛАСИКА» ЯК ЦЕНТРАЛЬНІ СКЛАДОВІ ДИСЦИПЛІНАРНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ СОЦІОЛОГІЇ

Стаття присвячена осмисленню ролі класичної соціології у процесах збереження та відтворення цілісності інтелектуальної ідентичності соціології. Авторка розглядає класичну соціологічну думку як елемент дискурсивної тяглості теоретичного висловлювання, а також як «символ»,

ритуальне використання якого є способом збереження рівню солідарності всередині спільноти соціологів.

Ключові слова: історія соціології, класична соціологічна теорія, інтелектуальна ідентичність соціології

Стаття посвящена осмисленню ролі класической социологии в процессах сохранения и воспроизводства целостности интеллектуальной идентичности социологии. Автор рассматривает классическую социологическую мысль как элемент дискурсивной преемственности теоретического высказывания и как «символ», ритуальное упоминание которого является способом сохранения уровня солидарности внутри сообщества социологов.

Ключевые слова: история социологии, классическая социологическая теория, интеллектуальная идентичность социологии

The article is devoted to contemplation of the role of classical sociology in the process of maintenance of integrity of intellectual identity of sociology. The author proposes to examine classical sociological thought as element of discursive continuity of theoretical utterance, and as a «symbol», a ritual mention of which is a way to maintain the level of solidarity within the community of sociologists.

Keywords: history of sociology, classical sociological theory, intellectual identity of sociology

Актуальність. Соціологія неоднорідна комплексна дисципліна. Про це свідчить не лише те, що можна позначити як множину паралельно співіснуючих теоретичних традицій, здатних описувати спільний предмет уваги, але і відсутність визнаної позиції в самих поглядах соціологів на те, якою повинна бути соціологія як наукова дисципліна (соціальною, гуманітарною, поліпарадигмальною, прикладною, орієнтованою на створення grand theory, емпіричною, теоретичною тощо; або взагалі не наукою (science), а, скажімо, мистецтвом (humanities and arts)). Різноманіття проявляється і тоді, коли кожна з інтелектуальних позицій висуває свій погляд на те, що є предметом уваги соціології (соціальна/ суспільна/ соцієтальна реальність, суспільство, соціальні факти/ дії/ відносини/ форми/ системи тощо). Явно чи приховано, усвідомлюючи це або ні, кожен соціологічний текст містить у собі епістемологічний імператив, щодо того якою є/ повинна бути соціологія. Якщо говорити структуралістською мовою, то в кожному тексті, якщо не в якості аргументованого твердження або побічного відмічання, то в якості неартикульованого метаповідомлення, міститься уявлення про дуже конкретну соціологію, у просторі якої цей текст розгортається та здобуває право на існування. Проблема полягає в тому, що ані теоретичне, ані інституційно-мережеве розмаїття не сприяє збереженню цілісності ідентичності дисципліни.

Існують різні способи якщо не подолання, то редукування¹ розмаїття соціологічних практик. Перший спосіб – впорядкування. Існує багато прикладів виокремлення рівнів, парадигм, напрямків серед усього соціологічного знання.

¹ Говорячи про редукування, я апелюю до поняття «редукції комплексності», що в оптиці теорії систем Н.Лумана означає, що складна розмаїта соціологія, щоб описати саму себе в якості певної єдності повинна провести операцію спрощення складності, що називається «редукцією комплексності».

Інший спосіб подібної редукції – стати на позицію *теоретичного синтезу*. Також сьогодні актуально *вибудовувати мережі*, як наприклад, це здійснюють ті, хто займаються бібліометрією в соціології науки. Ще один спосіб здійснити редукцію комплексності – *легітимувати теоретичне розмаїття соціології через визнання розмаїтості соціального світу*, який вона вивчає. (В контексті усвідомлення ери кінця «великих наративів» це стає найбільш поширеним способом легітимації множинності. Разом з тим, визнання множинності не передбачає теоретичної інтеграції дисципліни. Залишимо відкритим питання, чи потрібно в такому разі цілісна соціологія?).

Мета цієї статті полягає у дослідженні феномену «класики» як чинника, що впливає на збереження та відтворення дисциплінарної ідентичності соціології.

Отже, одним з найбільш дієвих способів здійснити редукцію комплексності та різноманіття в соціології є *переорієнтація канонів аргументації в соціологічних текстах на класику*. Ось приклад типового обґрунтування такого роду процедури. Класичними, говорить Джефрі Александер, є ті більш ранні роботи, яким надається привілейований статус у порівнянні з більш пізніми роботами цієї ж сфери: «поняття привілейованого статусу означає, що сучасні представники однієї дисципліни вважають, що вони можуть дізнатися про свою сферу діяльності стільки ж, вивчаючи більш ранні твори, скільки вони дізнаються завдяки роботам своїх сучасників» [1, 12]. Таким чином суперництво сучасних теоретиків відбувається на рівні рецепції та інтерпретації класичних текстів. Написання тексту певною мірою перетворюється на презентацію власного способу читання текстів класиків. А визнанням жестом обґрунтування вибору предмету дослідження в дисциплінарних межах стає, як відомо, апеляція до попередників, бажано до відомих, видатних, класиків. Крім того, в історії соціології час від часу мають місце так звані «ренесанси»: до теоретика-класика звертаються не просто як до авторитету, що надає право соціологу-сучаснику займати певну інтелектуальну позицію, але для того, щоб представити його у всій повноті концепції та біографії. Хоча сам по собі «ренесансний» рух навряд чи грає функціональну роль у збереженні ідентичності соціології. Він обмежується невеликою кількістю імен та шкіл, існує щось на зразок «соціологічного корпусу класики», але статус класичності різних авторів не є однаковим. Отже, історія дисципліни та класика (як самі тексти, так і відірвані від них персоналії та ідеї – знаки) – це те, що ми спробуємо розглянути у цій частині як ті форми дисциплінарних операцій, що мають функцію збереження потрібного для існування дисципліни рівню групової солідарності та закріплюють її ідентичність.

Далі ми представимо *два типи дискусій* в соціології про історію дисципліни та класику. Перша з них розгортається у *руслі самопрезентації науки*, інша – в *контексті досліджень соціології науки*. Щоб яскравіше продемонструвати розрізнення цих дискусій, що використовують різні цілі та способи аргументації стосовно історії та класики, наведемо два претензійних приклади про те, чим може бути історія та класика в соціології для самої дисципліни.

Отже, перший приклад. Існують різні критерії для періодизації історії соціології: часові, просторові, змістовні (з персоналіями або без них), - пише Гарольд Зборовський [2; 23]. Але будь-яка з періодизацій написана у лінійній історичній перспективі. У роботі «Сучасна соціологічна теорія у її спадкоємності та змінах» (1961) Алвін Босков пише про витоки соціології: «Протягом останнього

десятиліття XIX ст. *протосоціологію витісняє більш вузький напрям, що є основним для сучасної соціологічної практики*» [3, 19]. У цьому зв'язку, важливо зауважити, що протосоціологія, про яку ретроспективно пише автор, насправді з'являється набагато пізніше, а саме на сторінках цієї книги, тобто аж у 1961 році, де вперше зустрічається цей термін. Тоді, що таке протосоціологія? Доісторичний етап розвитку науки або удавана єдність ідей, що виникає в контексті історичної реконструкції. Звісно, що обидві відповіді є правильними. Але в обох випадках йдеться про різні речі та наводяться різні контексти говоріння. Перша відповідь: «протосоціологія – це історичний етап» тяжіє до контексту самопрезентації науки, тобто проекції назовні дисципліни, конвенційних уявлень про її історію, предмет, методологію та категоріальний апарат. Її пряма мета – описати історію науки. Друга відповідь є прикладом саме соціологічної інтерпретації історії дисципліни: історія соціології – це соціальний конструкт.

Тепер другий приклад. В епоху, яку ми називаємо тепер класичною, у соціології були зовсім інші класики [4, 1512]. Ось лише два приклади про те, яку оцінку отримували роботи Макса Вебера з боку його «славетних», а для нас вже «забутих» і «не дуже» колег. Вебер, пише ще у 1923 р. Отмар Шпан, мав наміри поєднати історію та систематику, але методологічно він мав погану оснастку для такої роботи. Фердінанд Тьоніс у 1904 р., коли прочитав роботу Вебера про кальвінізм та капіталізм, помічає у своєму записнику: «чіпляється за зовнішнє». Наукові та академічні позиції Вебера були дуже міцними, і значення наведених думок (особливо Тьоніса, у своїй останній роботі «Вступ до соціології» (1931), частково написаної термінологією Вебера) не треба переоцінювати. Однак наведені приклади демонструють: звідси Веберу ще далеко до статусу безсумнівного класика. В свою чергу, сам Вебер дистанціювався від соціології, не бажаючи ототожнювати себе з тією наукою, яку в його час репрезентували Конт, Спенсер і навіть Тьоніс [5, 51]. Ще більш показовим є випадок Дюркгейма. Вольф Лепенієс пише про складну ідеологічну та політичну ситуацію, у якій Дюркгейму вдалося створити свою школу та утвердити місце соціології в цілому та своєї соціології зокрема в системі французької вищої освіти. У становленні позицій дюркгеймівської школи та соціології взагалі вирішальною виявилась, на думку Лепенієса, приналежність Дюркгейма до «дрейфусарів»: загальна позиція соціологів-дюркгейміанців та багатьох їхніх критиків-соціалістів стосовно справи Дрейфуса стала причиною того, що атакувати соціологів стало, кажучи сучасною мовою, «політично некоректно» [6]. Що ми хочемо довести цими прикладами? – Те ж саме, що і в попередньому пункті. По-перше, те що класика в соціології – це соціальний конструкт, крім того – символ, структуралістською мовою – позначник, що вказує на щось інше, про це детальніше ми спробуємо поміркувати далі. Так можна *досліджувати* феномен класики в соціології. Але, по-друге, для того, щоб дисципліна функціонувала, тим, хто її творить у «повсякденних» дискурсивних практиках тексту та досліджень не потрібно говорити про те, що класика – це результат конвенції, або класик – це референт, навпаки, не треба рефлексувати про ці речі, не треба досліджувати класику соціологічними методами, а потрібно звертатися до класики як до класики, мовою здорового глузду дисципліни: називати класиків класиками, вивчати їх «у класах», звертатися до них у сучасних дослідженнях. Як пише Луман у «Соціальних системах» (1984): «Класики – це класики, тому що вони класики. Вони засвідчують самих себе у сучасному

використанні шляхом самореференції [7, 15]. Класиків можна деконструювати¹, але чи потрібно робити це «до основания, а затем» в контексті самозбереження дисципліни, для якої одним з основних елементів її самопрезентації – залишається корпус класиків?

Ми пропонуємо розрізнити два способи проблематизації історії дисципліни та класики всередині самої дисципліни: *ідентифікація дисципліни* (тут не працює соціологічний спосіб міркування: «пояснювати соціальне соціальним») та *дослідження соціології самої себе* (звісно, засобами соціологічної теорії).

Отже, ціль першого способу говоріння про історію та класику – самопрезентація науки. Історія та класика в перспективі дисциплінарної самопрезентації виконує функцію орієнтації. Відповідь на питання «Що таке соціологічна класика?» пов'язана з відповідями на питання «Що є предметом соціології?», «Які її дисциплінарні межі?», «Чим соціологічна логіка дослідження відрізняється від економічної, історичної, психологічної?» тощо. Оскільки, на відміну від інших, зокрема природничих, наук в соціології ніколи не діяла мовчазна конвенція з приводу предмету/методу/дисциплінарних меж дисципліни, – дискусії про класику та історію також мають місце. Ми наголошуємо, що контекст самопрезентації стимулює саме *дискусію*, тобто наявність хоча б двох позицій, що наводячи аргументи прагнуть переконати одна одну. Дискусії з даної проблематики відбуваються за декількома напрямками: чи є ці підходи конкуруючими або взаємодоповнюючими, який з них слід використовувати в навчальному та дослідницькому процесах. Відповідно, виділяються різні моделі аналізу та оцінки ролі класики розвитку науки.

У витоків центральної (але не соціологічної) дискусії по цій проблемі лежить невелика стаття Роберта Мертона (точніше його коментар до доповіді Талкота Парсонса, прочитаної на щорічному з'їзді Американської соціологічної асоціації у 1947 р.) (1948), у якій він запропонував розрізнити два способи опису розвитку наукової дисципліни: *систематику та історію* [8, 2006]. На його думку, для науковців інтерес повинна становити лише систематика, а власне історія науки важлива лише для спеціалістів даної сфери, яка зовсім не є істотною для всіх інших дослідників. Спочатку ця ідея залишилася непоміченою навіть у соціологічній спільноті. Популярність, як стверджує сам Мертон, вона отримала з публікацією роботи «Соціальна теорія та соціальна структура» (1968) та лише після публікації відомої роботи Томаса Куна «Структура наукових революцій» (1962), у якій він сформулював аналогічне розрізнення стосовно історії природничих наук. Кун позначив це розрізнення як «антиісторичний» та «історичний» підходи до історії розвитку науки. У природничих науках дане розрізнення вкоренилося завдяки Імре Лакатосу (1971), що позначив його як внутрішню (раціональну реконструкцію) та зовнішню історію науки. При цьому Кун був прибічником другого («історичного») підходу, а Лакатос – першого (раціональної реконструкції), тобто слідував Мертону. В соціології дилема

---

¹ Наприклад, в сучасній американській академічній культурі під впливом постмодернізму, мультикультуралізму та фемінізму для позначення класиків вкорінився пейоративний вислів «мертві білі чоловіки» (Dead White Man або Dead White Males – DWM). Часто цей вираз використовується для позначення класики в соціології, де акронім DWM одночасно розшифровується як Durkheim, Weber, Marx.

систематики/історизму пізніше позначилася як дилема між *презентистським* та *історичистським* підходами. До прибічників першого підходу в історії соціологічної думки відносять Стівена Сідмана, Джефрі Александера, другого – Роберта Джоунса, Чарльза Каміка та ін. [9].

Ця дискусія, що продовжується уже багато років, має як теоретичний, так й інституційний аспекти. Теоретичний аспект пов'язаний з проблемою кумулятивності наукового знання в цілому та соціогуманітарного зокрема. Інституційний аспект був пов'язаний з боротьбою за сфери впливу та самоутвердження окремих груп науковців – відповідно, «чистих теоретиків» та спеціалістів з історії наукової думки.

В цілому презентистська історія науки є значно селективнішою, ніж історичистська. В презентистському викладі роботи, теорії та науковці взагалі не згадуються, оскільки вважається, що вони не актуальні для сучасної науки. На відміну від цього історичисти приділяють значно більшу увагу не тільки головним, але у другорядним фігурам. Але якщо говорити про класику, то між двома способами написання історії науки немає істотних відмінностей з точки зору набору робіт та імен (залишаючи в стороні розбіжності у поглядах різних дослідників). Відмінність полягає не стільки у «переліку імен», скільки в *обґрунтуванні та поясненні* складу цих списків, а також *мові опису* ідей класиків. В рамках нашої теми можна виділити декілька істотних відмінностей між двома підходами – презентистським та історичистським.

1. У презентистській (інструментальній) історії об'єктом аналізу в першу чергу стають самі ідеї, що містяться в класичних роботах, при чому викладаються та оцінюються вони перш за все з позиції сучасної науки. В історичистській історії концепції аналізуються в історичному та соціальному контексті, що може варіюватися.

2. Звідси виникають відмінності у трактуванні генези тих чи інших класичних теорій або ідей. Якщо в презентистській історії просто фіксується зв'язок з тими або іншими попередніми концепціями, то в рамках історичистського підходу значна увага приділяється факторам, що вплинули на формування теорії. Мова йде, зокрема, про мотиви вибору тими чи іншими авторами певного набору своїх «попередників». Типовим прикладом можуть слугувати роботи Джефрі Александера та Чарльза Каміка, у яких аналізуються причини, що обумовили вибір своїх інтелектуальних попередників Толкотом Парсонсом [1]. Відома історія, що Парсонс не включив до чотирьох класиків соціології у «Структурі соціальної дії» Зіммеля, тому що його право бути класиком відстоював суперник Парсонса – Говард Беккер [1].

3. В рамках історичистського підходу увага приділяється процесу поширення наукових ідей, історії їх рецепції (визнання). Як показано в багатьох роботах, велику роль в популяризації тих чи інших теорій часто грають зусилля колег або учнів, а також послідовників спочилих авторів. Сюди ж відносяться історії поширення класичних робіт у інших країнах, що також відбувається завдяки діяльності різних ентузіастів: людей, що вчилися закордоном, перекладачів, видавців тощо. Загалом, дослідження процесів поширення та рецепції різних текстів можуть включати історії не тільки визнання тих чи інших творів, авторів або теорій в якості класичних, але й історії невизнання або випадіння зі списку класиків окремих концепцій або авторів. На основі численних

досліджень такого роду Пітер Баер запропонував узагальнену модель класикалізації наукових текстів (або її відсутності), що включає три компоненти: *культурний резонанс; текстуальну пластичність; читацьке сприйняття, передачу та поширення* [10; 23].

4. Істотні відмінності між підходами спостерігаються і в оцінці ролі їх значення тих чи інших робіт, концепцій та авторів. У презентистській історіографії науки в першу чергу акцентується внесок (impact) у сучасну науку (наприклад, «impact factor», що використовується у бібліометриці для оцінки значимості публікацій). В історичистській історіографії увага дислокується на характеристиках, пов'язаних з науковим пріоритетом, заснуванням школи або напрямку. Ключовим терміном в рамках цього підходу стає «засновник» (founder).

5. Історичисти, як і будь-які історики, багато уваги приділяють деталям: точності інтерпретації окремих положень та теорій в цілому, встановленню пріоритетів тих чи інших авторів, проблемі запозичення та розвитку ідей, а також іншими традиційними темам в історії науки. В рамках презентистського підходу, навпаки, часто виникає багато фактологічної плутанини – в якості класичних фігурують ідеї, які їх удавані автори не висловлювали, або такі, що належать не тим, кому їх приписують. Але «історична істина» в даному випадку залишається не такою істотною для розвитку самої науки.

6. Презентистський та історичистський напрямки відрізняються й способами прочитання та викладення класичних робіт. Як відмічає Алан Хоу, «з питанням про те, чи повинна соціологія мати класичні тексти, тісно пов'язана тривала дискусія про те, яким чином потрібно їх читати. В рамках презентистського підходу ідеї класиків зазвичай викладаються сучасною науковою мовою з використанням сучасної термінології, в свою чергу, історичисти намагаються зрозуміти та пояснити значення класичних концепцій в культурному контексті відповідної епохи, аналізуючи історичні значення та смисли окремих термінів, а також текст в цілому.

7. Остання відмінність пов'язана з трактуванням таких базових для суспільствознавства концептів, як «сучасність» та «історизм». Історичисти вважають, що соціальна реальність змінюється швидко. Звідси, «сучасність» охоплює лише найближчу до нас частину минулого, а все те, що знаходить за межами цього короткого періоду, слід розглядати як минуле. «Історизм» трактується ними перш за все як історична мінливість та дискретність. Це означає, що не лише соціальний та культурний контексти написання класичних робіт, але й соціальну реальність слід розглядати з позиції історичних змін. Презентисти, навпаки, вважають, що соціальна реальність у основних своїх характеристиках змінюється відносно повільно. «Сучасність» тут охоплює значно великий період минулого, а «історизм» трактується перш за все як концепція історичної спадкоємності. В результаті класичні роботи виявляються до сих пір актуальними завдяки тому, що залишаються актуальними проблеми суспільства, що в них досліджуються [10, 24].

Жодна з цих логік не є для соціології «власною», вкоріненою в соціологічному способі міркування. Історія дисципліни та класика не стають тут об'єктом соціологічної проблематизації. З точки зору соціологічного фокусу обидві позиції презентистського та історичистського підходів у своєму протиставленні хибують на неадекватність. Історію соціології пишуть ті ж самі

люди, що і розробляють власні «систематики», не перетворюючись при цьому остаточно на істориків як незацікавлених спостерігачів, так і на соціологів, що перетворюють історію соціології на власну соціологію. Проте тут перед нами постає загальніше питання: якщо теоретична соціологія – це читання соціологічних текстів, то чи не розчиняється теорія соціології в історії соціології? Чи не є соціологія просто власною історією? Де, власне, проходить межа між історією соціології та актуальною теоретичною соціологією? Адже кожне теоретичне дослідження неминуче повинно апелювати до інших теоретичних розвідок, що вже відбулися. Чи можлива емансипація соціології від власної історії без її маргіналізації?

В будь-якому разі, методологічна вимога до історика дисципліни бути насамперед неупередженим істориком у кожному разі приховує своє ідеологічне підґрунтя, а саме історичний позитивізм, що розглядає історію як послідовність фактів, що їх можна об'єктивно переказувати в нескінченних історичних хроніках. Історія натомість завжди постає перед нами як удавана єдність розмаїття паралельних наративів, що конституюють представники різних інтелектуальних позицій, які змагаються одна з одною за ексклюзивне володіння начебто спільним минулим заради власного виживання. Відповідно говорити про історію можна або стоячи на позиції одного з таких наративів, або на позиції деконструктора, що намагається ці наративи зафіксувати та проблематизувати. На питання, яким чином можливе останнє, дає відповідь український феноменолог Вахтанг Кебуладзе у роботі «Феноменологія досвіду», уводячи так званий *метод «аісторичного реконструювання»*.

Для того, щоб описати теоретичні засади методу аісторичного реконструювання, - пише Кебуладзе потрібно здійснити епістемічну інтервенцію до літературознавства, а саме до такого напрямку сучасної літератури як наратологія. «Релевантним для розуміння теоретичних засад аісторичного конструювання є *розрізнення фабули і сюжету*» [11, 40]. Пітер Барі у книзі «Вступ до теорії: літературознавство і культурологія» коротко, прозоро та вичерпно формулює це засадове розрізнення: «Фабула – це справжній перебіг подій, які відбувалися, натомість, сюжет – це те, як ці події змонтовано, впорядковано, обрамлено й подано в оповіді. Це розрізнення визначальне: фабула, як послідовність подій, повинна починатися з початку й далі хронологічно розвиватися без жодних пропусків; сюжет, навпаки, може починатися, скажімо, з середини історії й потім повертатися до попередніх подій, тобто вдаватися до ретроспекції, яка доповнює картину того, що трапилося раніше. У сюжеті також можуть бути перспективні елементи, які натякають на те, що може статися пізніше» [12, 264]. З одного боку, визначення фабули, як «справжнього перебігу подій, що відбулися», хибує на певну наївність, адже сам факт встановлення «справжнього перебігу подій» уже передбачає певну інтерпретацію цих подій. Своєю чергою, будь-яка інтерпретація містить елементи того, що Кебуладзе називає аісторичним реконструюванням, отже, впорядковує історичні факти в певній послідовності, яка відповідає цій інтерпретації. Тож поняття сюжету якнайкраще відповідає потребам аісторичного конструювання саме й створює такі сюжети. Застосування дослідницького методу аісторичного реконструювання можна віднайти у багатьох соціологічних творах.

У цьому дослідженні я, можливо, також подеколи перекидаю хронології, заради висвітлення певних власних мотивів. Подеколи вони не обов'язково втілені в самих текстах, але зумовлюються стратегією дослідження та дають змогу відкрити нові приховані теми. Можливо, щоб розпочати дослідження з концептуалізації дисциплінарної ідентичності соціології, мені потрібно було прочитати, здавалося б, не дуже тематичну статтю свого сучасника Джона Гатчісона «Що таке етнічність?». Мій приклад, скоріше, демонструє дивні траєкторії створення та артикуляції сюжетів в соціологічних текстах, а ось приклад з роботи Бруно Латура «Reassembling the Social» демонструє саме метод аісторичного реконструювання. Французькому соціологу, щоб переконливо аргументувати переваги акторно-мережевої теорії, потрібно почати з того, що заперечити всю титульну соціологічну традицію в обличчі Еміля Дюркгейма, і зробити реверанс його «старшому за віком супернику» Габрієлю Тарду: «соціальна реальність – це не особлива реальність, а принцип зв'язку». Для теоретичної побудови Латура концепція Тарда не грає жодної ролі, не звертається він і до концепції Гарфінкеля, тим не менш, у вступі до «Reassembling the Social» він пише: «В галереї портретів видатних попередників Габріель Тард – поряд з Гарольдом Гарфінкелем – одним з тих, хто вважав, що соціологія може бути наукою, що пояснює, на чому тримається суспільство, а не використовував його в якості засобу для пояснення чогось іншого, або в якості основи для вирішення політичних проблем епохи». Супроводжуються ці посилання на авторитети іронічним: «[це я написав] для шанувальників зводити наукову дисципліну до якого-небудь поважного засновника» [13, 27]. Як бачимо, паралелізація і саме згадування Тарда і Гарфінкеля, що нехтує хронологічною та історичною вірогідністю, тут має лише інструментальний характер.

Для збереження цілісності дисципліни, класичні постаті – це не тільки ті, кого обов'язково потрібно перечитувати. У тексті Латура цілком згадувань таких імен як «Тард» або «Гарфінкель» є *вказівка на зв'язок* даного імені з певним комплексом ідей, включених у корпус «*наявного знання*»¹ соціологічного теоретизування, а також зв'язку з іншими іменами. Авторитет класика визначається тим, наскільки це знання є очевидним та неproblemатичним. (Соціолог, щодо концепції якого немає конвенційного прочитання, є менш авторитетним. Див. статтю В. Вахштайна «Неудобная классика: творческое наследие Э. Гофмана».)

Висновки. У місцях згадування імен концепти, створені цими іменами, не потребують додаткового переосмислення та нової операціоналізації, вони складають саме по собі зрозуміле місце у лінії аргументації автора. Цей парадокс частково пояснює те, яким чином значна частина радянської соціологічної спільноти, не читаючи Парсонса, опинилася у числі правовірних парсоніанців. Ім'я Парсонса, – пише Олександр Філіпов, – не тільки репрезентувало звичні поняття «соціальної стратифікації», «інститутів», «систем» та «функцій», але було втіленням соціології як такої [5, 207]. Те ж саме відбувається з більшістю класичних логічних ліній, що включені до запасу наявного знання соціологічного міркування: «класоцентричні» пояснювальні моделі можуть формулювати ті, хто

¹ Цей термін ми запозичуємо з феноменології А.Шюца, що означає в даному випадку – очевидне, неproblemатичне знання.

ніколи не читав Маркса; до «розуміючої соціології» можуть апелювати ті, хто ніколи не читав Вебера. Знання першоджерел не потрібне для розвитку закладених у них тез, якщо ці тези уже «запущено в обіг» та вони мають високу «ліквідність» у регулярних наукових комунікаціях. Класик у повсякденному (йдеться про соціолога) вжитку виявляється не творцем, а *знаком* певної сукупності теоретичних засад, дотеоретичних інтуїцій, фундаментальних розрізнень, моделей міркування, типів даних, що використовуються та методів роботи з ними.

Основна складність подібного вирішення «проблеми класики» полягає в тому, що за дужками залишається змістовна частина класичних робіт. Вся увага приділяється їх прочитанню, визнанню та валоризації. Дослідження класики підмінюється в межах даної логіки вивченням інститутів класикалізації та механізмів валоризації. Розглядаючи класику та класиків у такій перспективі, ми виявляємо, що сама по собі концепція класика, не несе в собі змістовного значення, лише – символічне. В основі вибору саме цієї фігури, а не іншої лежить не аргументація шляхом логічного виводу, що може зачепитися лише за текстову форму, а теоретичне рішення. Вибір певної теоретичної стратегії, що за канонам передбачає згадування на початку визнаного джерела-класика – це ще не обґрунтований вибір ані самої теоретичної стратегії, ані фігури класика. Тому, дійсно, певною мірою звернення до класики в соціології – це ритуальне звернення. А ритуальні дії, як визначає класик Е. Дюркгейм, – це те що, зберігає потрібний рівень солідарності в групі.

Список використаних джерел:

1. Alexander J.C. The Centrality of the Classic // *Social Theory Today* / Ed. by A. Giddens, J. Turner. Cambridge: Polity Press, 1987. Pp. 21-38.
2. Зборовский Г.Е. О периодизации истории социологии // *Журнал социологии и социальной антропологии*. 2003. № 4. С. 23–39.
3. Беккер Г. Современная социологическая теория в ее преемственности и изменении / Говард Беккер, Алвин Босков; пер. с англ. В.М. Карзинкина и Ю.В. Семенова. - М.: Изд-во иностранной литературы. 1961. – 895 с.
4. Connel R. W. Why is Classical Theory Classical? // *American Journal of Sociology*. -1997. Vol. 102. No. 6. – pp. 1511-1557.
5. Филиппов А.Ф. Понятие и проблема социологической классики. Георг Зиммель как классик социологии // *Классика и классики в социальном и гуманитарном знании* / [под ред. И.М. Савельевой, А.В. Полетаева]. – М.: Новое литературное обозрение, 2009. – с. 50-63.
6. Вахштайн В.С. «Неудобная» классика. Творческое наследие Ирвина Гофмана // *Классика и классики в социальном и гуманитарном знании* / [под ред. И.М. Савельевой, А.В. Полетаева]. – М.: Новое литературное обозрение, 2009. – с. 64-101.
7. Луман Социальные системы / пер. с нем. Газиев И.Д. // [Електронний ресурс] // Режим доступу: http://yanko.lib.ru/books/sociology/luman-soc+sist_ocherk-2007-1984-a.htm
8. Мертон, Р. Социальная теория и социальная структура / Роберт Мертон. — М.: АСТ: АСТ Москва: Хранитель, 2006. — 873 с.
9. Алиева Д.Я. Историографическая саморефлексия в современной социологии // *Социологический журнал*. – 1995, № 4, с.50-68.

10. Полетаев А.В. Классика в общественных науках // Классика и классики в социальном и гуманитарном знании / [под ред. И.М. Савельевой, А.В. Полетаева]. – М.: Новое литературное обозрение, 2009. – с. 11-49.
11. Кебуладзе В. І. Феноменологія досвіду / Вахтанг Іванович Кебуладзе; [відп. ред. Анатолій Лой]. – К.: Дух і Літера, 2012. – 280 с.
12. Баррі П.. Вступ до теорії: літературознавство та культурологія / Пітер Баррі; [пер. з англ. О. Погинайко]. - К.: Смолоскип, 2008. - 360 с.
13. Латур Б. Пересборка социального: введение в акторно-сетевую теорию. Введение / Бруно Латур. - М.: Издательский дом Высшей школы экономики, 2014. — с.5-41.
14. Фітісова А.В. Інакше про публічну соціологію // Всеукраїнський студентський соціологічний часопис «Своє». – 2015, №1, с. 12-17.

Отримано 10.08.2015 р.

УДК 316.733

Яворська Є. Ф. °

Київський національний університет ім. Тараса Шевченка, НМЦ ОНП методист

ПРОБЛЕМА ІДЕНТИФІКАЦІЇ ОСОБЛИВОСТЕЙ ФУНКЦІОНУВАННЯ КУЛЬТУРИ В ІНДУСТРІАЛЬНОМУ СУСПІЛЬСТВІ В ТЕОРЕТИЧНІЙ СОЦІОЛОГІЇ ХХ СТОЛІТТЯ

В статті здійснено аналіз теоретичних поглядів стосовно розуміння специфіки функціонування культури в індустріальному суспільстві, які сформувались в соціологічних теоріях ХХ століття. Аргументовано, що в умовах сучасної глобалізації визначення місця культури в індустріальному суспільстві через ідентифікацію її функціонального статусу, дозволяє з'ясувати особливості інтегративного, соціалізаційного та комунікативного потенціалу культури в системі економічних, соціальних, політичних та духовних відносин.

Ключові слова: *індустріальне суспільство, культуріндустрія, раціональність, масова культура, тоталітаризм*

В статье осуществлен анализ теоретических позиций, связанных с пониманием специфики функционирования культуры в индустриальном обществе, которые сформировались в социологических теориях XX века. Аргументировано, что в условиях современной глобализации определение места культуры в индустриальном обществе путем идентификации ее функционального статуса, позволяет выявить особенности интегративного, социализационного и коммуникативного потенциала